

ביקור חולים בטלפון: תכלית המצווה למזל אופן הביצוע שלה

נאמר בפרשתנו:

וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֵי מִמְרָא, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח
הָאֵהָל, בְּחַם הַיּוֹם (בראשית יח, א)

ומבאר רש"י: וירא אליו, לבקר את החולה. אמר רב חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו.

ביקור חולים – מן התורה או מדברי חכמים

האם ביקור חולים היא מצווה מדאורייתא? ידועה בענין זה מחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן. בעוד הרמב"ם כותב (הלכות אבל יד, א): "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים וכו', ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל אלו מדבריהם [כלומר: מדרבנן] הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך", הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות שורש א) ובעל הלכות גדולות (עשה לו), סבורים שזו מצווה מן התורה.

והנה, בגמרא במסכת סוטה (יד, א) דרשו חז"ל:

"אחרי ה' אלקיכם תלכו", וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה? והלא כבר נאמר "כי ה' אלקיך אש אכלה הוא"?! אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הקב"ה ביקר חולים, דכתיב: "וירא אליו ה' באלוני ממרא", אף אתה בקר חולים.

סביר להניח, שמגמרא זו אין להקשות על דעת הרמב"ם שמדובר במצווה דברי חכמים, כי כפי שמפורש בדבריו היסוד הכללי למצווה זו הוא מן התורה, בכלל "ואהבת לרעך כמוך",

אלא שקביעת ביקור חולים כמצווה באופן פרטני – דבר זה מדברי חכמים הוא. לכן, ניתן לפרש את דברי הגמרא כשבח ומעלה למעשה זה של ביקור חולים, ולא בהכרח כמצווה מן התורה¹.

אך נשיא בית מדרשנו, הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א, מציין לדברי מדרש הגדול בפרשתנו, שיש ללמוד מדבריו, לכאורה, שזו מצווה מן התורה:

אותו היום יום ג' למילתו היה, והיה מצטער יותר מדי וכו', אמר הקב"ה למלאכי השרת: "בואו ונבקר את אברהם". מכאן, שגדול ביקור חולים לפני הקב"ה. ומכאן למדנו לביקור חולים מן התורה".

תכלית המצווה מול אופן העשייה

לכל מצווה, בין אם היא מדאורייתא או מדברי חכמים, ישנו אופן הביצוע שלה, "מעשה המצווה", וישנה התכלית אליה היא מכוונת. אין הכוונה לטעם המצווה, כלומר התועלת הרוחנית, המוסרית או החברתית שתצמח ממנה, אלא התכלית וההגדרה הממשית של המצווה.

יש שהדגימו מושג זה באמצעות מצוות סוכה. באופן בסיסי מצוות סוכה כוללת חובת ישיבה בחדר המורכב משלש דפנות וסכך כשר. כל סוג של דופן כשר. אך אדם שישבור חלק מגג ביתו ויסכך עליו, לא יצא ידי חובתו. מדוע כך הוא? מפני שאנו לומדים מן הכתוב "בסוכות תשבו שבעת ימים" את התכלית של המצווה, שהיא להבדיל בין הבית לבין הסוכה. יש לצאת מן הבית אל הסוכה. בית לעולם אינו יכול לשמש כסוכה. מאותו הטעם, על הסוכה להיות מבנה ארעי (סוכה גבוהה מדי שזקוקה ליסודות חזקים פסולה). עיקרון זה איננו הטעם של המצווה, איננו לומדים ממנו מדוע צוותה התורה על מצוות סוכה ואיזו תועלת צומחת מכך; במקרה של סוכה ישנו טעם מפורש בתורה: "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים". כשאנו מדברים על תכלית המצווה, הכוונה היא להגדרת התוכן של המצווה, שאותו אנו מצווים לממש.

בהקשר של ביקור חולים, אנחנו מוצאים מחלוקת מרתקת. פתחנו ואמרנו, כי לכל מצווה ישנו אופן הביצוע הבלעדי שבאמצעותו מקיימים את המצווה, והוספנו כי מלבד זאת ישנה התכלית של המצווה, שגם היא נדרשת להתקיים. אך מה באשר למצב בו התכלית מתקיימת גם באופן ביצוע אחר?

¹ כך ניתן לפרש גמרות נוספות שנראה מהם מקור למצוות ביקור חולים (עיין בבא מציעא ל, ב ונדריס לט, ב).

כך כותב הטור (סימן שלה) על מצוות ביקור חולים²:

וכיון שחלה האדם, מצוה על כל אדם לבקרו... ומצוה גדולה היא לבקר, שמתוך כך:

1. **יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו.**
2. **וגם מתוך שרואהו, מעיין בעניינו, אם יצטרך לשום דבר - משתדל בו להמציאו לו (דאגה לצרכיו הרפואיים והכלליים).**
3. **ועושה שיכבדו וירבצו לפניו (דאגה לתנאי היגינה מתאימים)...**
4. **ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, שנוטל אחד מששים בחליו, וכל המוסיף הרי זה משובח - ובלבד שלא יטריח לו (חולה זקוק לתשומת לב מירבית וקבועה – אך במידה).**
5. **כאן מפרט הטור מספר סוגי מחלות שיש להימנע מביקור החולה בהן (כמו חולה שנוזק לקטטר, שיש לשמור על כבודו, או חולה שיש חשש שיתרגש או שהדיבור יזיק לו). במקרים כאלו: "אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין בבית החיצון, ושואלין ודורשים בו אם צריכים לכבד ולרבץ לפניו וכיוצא בו, ושומעין צערו, ומבקשין עליו רחמים".**

הבית יוסף במקום מביא מדברי הרמב"ן בתורת האדם (עמ' יז): "שמעין מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחליו, וימצא נחת רוח עם חביריו, ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו".

כלומר: מצוות ביקור חולים מיועדת לתכלית מסוימת. תכלית זו איננה הטעם לשמו נצטוונו לקיים מצווה זו, אלא ההגדרה והתכלית של המצווה עצמה. אדם שיבוא לבקר את החולה לביקור קצר, אבל לא ידאג לצרכיו הרפואיים והכלליים, לא משתדל לשמחו, ואינו מתפלל עליו, לא יגשים את המטרה המלאה של המצווה, ומי שכן יעשה זאת, מקיים את המצווה עצמה בשלימות.

עד כאן אין בכך חידוש גדול. השאלה היא, האם ניתן ללכת צעד נוסף קדימה, ולחשוב על הגשמת התכלית של המצווה באמצעים אחרים מלבד ביקור החולה, ועדיין יקיים האדם את המצווה?

² תוכלו להיזכר במאמר שלנו על מצוות ביקור חולים והרלוונטיות של מצווה זו לרופא, בדבר תורה לפרשת ראה, שזמין לעיון באתר בית המדרש.

מרן רבינו משה פיינשטיין זצ"ל (באגרות משה יו"ד חלק א, רכג), דן בשאלה האם אפשר לקיים מצוות ביקור חולים באמצעות שיחת טלפון. וכתב לדון לאור דברי הפוסקים המבוססים על דברי חז"ל, שישנם כמה טעמים למצווה זו (כמבואר בדברי הטור והבית יוסף), שמצד החלק של שיכוון דעתו להתפלל עליו, או לחזקו ולעודדו, הרי ניתן לעשות כן גם באמצעות הטלפון; אך לפי הטעם שישמשנו וידאג לצרכיו, זה ודאי לא שייך בטלפון.

חשוב להדגיש: ברור למדי שאין מקיימים מצוות ביקור חולים על ידי קריאת גיליונו הרפואי של החולה למרות שמתעוררים מכך לתפילה עליו, וגם מי שיארגן משלחות חברים שישמחו את החולה לא מקיים בעצמו את המצווה. ר' משה עוסק אך ורק באופן שבו האדם עושה משהו מול החולה, משוחח אתו בטלפון, ומדבריו אנו יכולים ללמוד, כי כאשר תכלית המצווה מתקיימת במלואה, יש בכך קיום של המצווה.

מורנו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א, עומד על משמעותם של דברי ר' משה זצ"ל, וכותב לחלוק על דבריו:

אך לעניות דעתי נראה פשוט, שבודאי אין מקיים מצווה זו בטלפון. דגם אם שייך לחזק רוחו ע"י שיחת טלפון, הרי אמרו שצריך "לבקר את החולה", ואפשר לקיים מצווה זו רק על ידי ביקור ממש, ולא על ידי שיחה מרחוק. וצריך לקיים מצוות התורה ותקנות חז"ל כפשטות מעשיהן, ולא בכל דבר אזלינן בתר טעמא.

וכיוצא בזה כתבתי במקום אחר, בענין קנין מעמד שלשתן, דהנה בגיטין (י"ג א) מבואר, שאין סברא בקנין זה אלא הוי כהלכתא בלא טעמא, ובספר שו"ת "דבר יהושע" חידש, שגם בשיחת טלפון משולשת אפשר לקנות בקנין זה, אך לדידי פשיטא שאין לשבש ולשנות את עיקר צורת המעשה שתקנו חז"ל משום הענין הפנימי שיש בה, ולכן גם אם מסברא אין לחלק ביניהם, אי אפשר לקנות על ידי שיחת טלפון, דבעינן "מעמד שלשתן" שהם עומדים ונמצאים במקום אחד.

ומשום כך נראה, דאף דבכל שלשת הטעמים הנ"ל אפשר לפעמים לקיים על ידי שיחת טלפון, מכל מקום אין בזה מצוות ביקור חולים אלא גדר גמילות חסד בעלמא. ובודאי ראוי לנהוג כן כשאינן בידו לקיים מצוות הביקור כפשוטו מצד החסד שבמעשה, אך אין בזה עיקר מצוות ביקור חולים.

כמובן, שהמדובר בנושא רחב מאד החורג בהרבה מהמסגרת הצרה של מצוות ביקור חולים. אציע למעיין הנבון נקודות מספר לחשיבה. ניתן לחשוב על השאלה האם יש להבחין בין מצוות שבין אדם למקום, לבין מצוות שבין אדם לחברו, בהקשר זה. כפי שכתבנו לעיל, יש צורך תמידי לברר בכל מצווה מהו החלק השייך ל"טעם המצווה", שממנו בוודאי אין להסיק יסודות ונפקא מינא הלכתיים, כפי שנפסקה ההלכה שאין דורשים "טעמא דקרא", לבין היסוד וההגדרה של תכלית המצווה לעומת צורת המעשה הטבעית שלה. ולסיום – יש לקחת בחשבון שיתכן שיש בהקשר זה הבדל בין מצוות שהתכלית שלהן הוא המעשה, לבין מצוות שהתכלית שלהן היא התוצאה (לדוגמה: מחלוקת הראשונים במצוות מילה, אם עיקר המצווה הוא מעשה המילה, או התוצאה שיהיה האדם מהול). בעוד ובמצוות שעיקרן המעשה נראה שיש פחות אפשרות לחשוב על קיום של המצווה באופן אחר למרות שהתכלית שלה תתקיים, הרי שמצוות שעיקרן התוצאה, אף על פי שיש להן צורת ביצוע מקובלת, יתכן לקיימן באמצעים אחרים (ושוב – באמצעות מעשה ספציפי) כל עוד התכלית שלהן נשמרת. ואולי, מצוות שבין אדם לחברו ראויות להיחשב בדרך כלל כמצוות מהסוג השני.

